

Vaiettu historia uudessa valossa

**Tuula Juvonen:
VARJOELÄMÄÄ JA
JULKISIA SALAISUUKSIA.
Homoseksuaalisuuden raken-
tuminen sotienjälkeisessä
Suomessa.**

Tampere: Vastapaino 2002. 313 s.

Tuntuu hämmäntävältä ajatella, kuinka vähän aikaa on siitä, kun homoseksuaalisuus oli Suomessa virallisesti määritelty rikolliseksi tai sairaaksi toiminnaksi – ja kuinka vähän aikaa Suomessa on ylipäätään ollut mahdollista esiintyä julkisesti homona tai lesbona. Tuula Juvosen väitöskirjatyo avaa merkittäväällä tavalla homoseksuaalisuuden pitkälti vaiettua historiaa sotienjälkeisessä Suomessa ja erityisesti Tampereella. Juvosen tutkimus herättää äärimmäisen kiinnostavia tutkimuspoliittisia ja eettisiä kysymyksiä: miten tarkastella identiteettejä, käytäntöjä ja puhe- tapoja, joista virallisissa historia- kertomuksissa on vaiettu? Miten tutkia nimeämätöntä, usein tunnistamatontakin? Miten puhua arkaluontoisesta asiasta salaisuuksia kunnioittaen mutta samalla purkaen vaikenemisen verhoa?

Historian jäljet ovat havaittavissa myös viime vuosien julkisissa keskusteluissa, koskien esimerkiksi itsellisten naisten ja lesbojen hedelmöityshoitoja ja aiemmin homojen ja lesbojen parisuhteiden virallistamista. Heteroseksuaalisuuden etuoikeuttaminen on muutamista lakiuudistuksista huolimatta varsin painokasta, eikä syrjintä ole pelkkää kristilliskonservatiivien tohotusta. Juvonen painottaakin osuvasti, että tutkimusta lukiessa on syytä muistaa – vaikka mieli tekee kauhistella, kuinka takapajuis- ta ”ennen vanhaan” olikaan – että kuvatut uskomukset ja puheta- vat eivät ole kadonneet vuosien varrelle. Syrjivien rakenteiden tunnistaminen itsessä ja omassa ympäristössä voi päinvastoin motivoi- da toimimaan toisin, vastusta- maan seksuaalisuuteen liitettyjä it- sestäänselvyyksiä.

Heti kirjan alussa nykyhetki ja historia, tutkija ja tutkimuskoh-

teet törmäävät hyvin konkreetti- sesti, kun Juvonen kuvaa seikka- peräisesti niitä ongelmia, joita hän kohtasi tutkimusmateriaalia kerätessään. Osio sopsikin jokai- sen haastatteluaineistoa käsittele- vän tutkijan (ja miksei muidenkin) peruslukemistoksi. ”Itse asiaan” eli aineiston analyysiin päästään tosin vasta sivulla 83, mikä voi vaikuttaa pahaenteiseltä, mutta tässä tapauksessa pitkä lähtökoh- tien alustaminen ei eksy epäolen- naisuuksiin eikä ehdi puudutta- maan. Päinvastoin: itsereflektiivi- nen ja työprosessia valottava tut- kimusote tuo tutkijan nautittaval- la tavalla lähemmäs lukijaa sekä antaa koko työlle rehellisyyden ja eettisen vastuuntunnon sävyttä- män tunnelman.

Tutkimuksen lähtökohtana on kysyä, millaisilla toistuvilla, julki- silla ja yksityisillä teoilla ja puheil- lilla niin homoseksuaalisuus kuin heteroseksuaalisuuskin tuotettiin (ja tuotetaan) näennäisesti yhte- näisiksi ja vastakohtaisiksi kate- gorioiksi. Pääpaino on haastatte- luaineistossa, vaikka kontekstoi- vat skandaali-lehti- ja elokuva-ai- neistot saavat myös tärkeän osan. Lehtiaineisto, joka sisältää artikkeleita *Viikon Totuus*, *Kalle- ja Jallu*-lehdistä sekä *Hymylehdes- tä*, on pitkälti valikoitunut haas- tateltavien kommenttien ja kerto- musten perusteella.

Populaareissa kulttuurituotteis- sa tuotettiin ja kierrätettiin homo- seksuaalisuutta koskevia mieliku- via, jotka sekä avasivat että rajasi- vat homoseksuaalisten tunteiden ja toiminnan mahdollisuuksia. Media- ja muisteluaineistot kietoutu- vat ja suhteutuvat toisiinsa kiin- nostavan ristiriitaisesti. Lehtijutut ja elokuvat ylläpitivät käsitystä ho- moseksuaalisuudesta salailtavana sairautena ja rikollisena toiminta- na, mutta ne myös antoivat tietoa muiden samoin tuntevien olemas- saolosta ja tarjosivat mahdoli- suuksia vastarintaan, toisin toista- miseen. Esimerkiksi jotkut haasta- tellut saivat varoittavien lehtijuttu- jen kautta tietää ravintoloista ja puistoista, joissa homomiehet ta- pasivat, vaikka julkinen kiinnostus lisäsi paljastumisen uhkaa. Myös lehtien peiteltysti muotoillut seu- ranhaku- tai kirjeenvaihtoilmoituk-

set antoivat mahdollisuuden part- nerin etsintään. Kuitenkin vasta 1960-luvun lopulla kielteinen yleisyys alkoi säröillä, kun *Hymy- lehti* julkaisi juttuja homomiesten kokemuksista, ja homoseksuaalien omia julkaisuja alkoi ilmestyä.

Tuomitseva tunnelma ja vaike- neminen toistuvat elokuva-aineis- tossa, mutta sieltäkin löytyy ho- mo- ja heteroseksuaalisuuksien ra- jankäyntiä. Juvosen tulkinnat 1940-luvun naiskomedioista ja poikatyöistä, Mika Waltarin teksti- filmatisointien epätoivoisista miehistä ja Kaarlo Nuorvalan ”ruotsalaiselokuvista” eivät sinän- sä tarjoa mitään kovin yllättävää tai omaperäistä. Homoseksuaali- suudella leikitteleviä sivujuonia ei esimerkkielelokuvista tarvitse kaivaa syvältä. Elokuva-tulkinnat herättä- vät kuitenkin ihmettelemään, kuinka vähän hetero-oletusta on kyseenalaistettu suomalaisen elo- kuvan tutkimuksessa. Erityisesti ”kauniit nuoret miehet” ja ruotsa- laismiesten kuvaukset tuntuvat ohittamattoman selkeiltä tapauk- silta.

Julkinen homoseksuaalisuuspu- he koskikin lähes yksinomaan miehiä. Homoseksuaalisesti tunte- via ja eläviä naisia ei lehdistössä ollut juuri olemassakaan, ei edes kielteisessä mielessä. Naisille ho- moseksuaalinen itsemäärittely ja -hyväksyntä oli näin ollen vielä vai- keampaa kuin miehille. Juvonen toisen käden ”juoruhaastatteluai- neisto” antaa silti ymmärtää, että ympäristön suhtautuminen homo- seksuaalisuuteen ei ollut välttä- mättä lainkaan sama kuin skan- daalilehtien suhtautuminen. Esi- merkiksi joidenkin taiteen ja viih- teen parissa työskentelevien, miespuolisten julkisuuden henki- löiden seksuaaliset mieltymykset olivat julkisia salaisuuksia, mutta heille sallittiin tietty ”omalaatui- suus”. Homoseksuaalisesti tunte- villa naisilla ja miehillä on ollut myös hyvin erilaisia taloudellisia ja ajankäyttöisiä mahdollisuuksia to- teuttaa ja tunnistaa tunteitaan. Siellä missä aineistoa ei ole, kuten monesti naisten kohdalla, on tut- kija käyttänyt kiehtovasti mieliku- vitustaan homoseksuaalisuuspu- heen kontekstin asettamisessa ra- joissa.

Tutkimus on merkittävä paitsi tutkimusetiikan pohdintana sekä suomalaisen homo- ja lesbohistorian kirjoituksen tienraivaajana, myös uutena näkökulmana sodanjälkeisten sukupuolitettujen ja luokkaspesifien valtasuhteiden rakentumiseen. Juvosen mukaan kielteinen homoseksuaalisuuspuhe oli välttämätön ainesosa sodassa kärsineen heteromaskuliinisuuden jälleerakentamisessa – kielteisten käsitysten pakonomainen toisto osoittaa, kuinka hataralla pohjalla heteroseksuaalisuuden ”luonnollisuus” oli ja on yhä.

On harvinaista, että väitöskirja onnistuu olemaan yhtäaikaan viihdyttävä, selkeäsanaainen, syvälinen ja teoreettisesti antoisa. Se olisi mahdolloman mukavaa luettavaa, jollei siinä käsiteltäisi niin mahdolloman vaikeita ja kipeitä asioita.

KATARIINA KYRÖLÄ

Karl Marx on raju brändi

Jukka Heiskanen & Jorma Mäntylä (toim.): MarxIT.

Informaatiokapitalismin kriittistä tarkastelua.

Helsinki: Karl Marx -seura 2003. 155 s.

Kuten hyvin tiedetään, viime vuosituhannen lopulla nähtiin tietotekniikan ryydittämän talouden kova rynnistys. Silloin, kuten aiempienkin kovien nousukausien yhteydessä, elettiin luulossa, että on siirrytty uuteen aikakauteen, jossa vanhat talouden lait eivät päde. Muuankin nousuhuumaan osallistunut kertoi tuolloin unohtuneensa sen tosiseikan, ettei pörssi luovarallisuutta. Nousun aikana pantiin liki kaikki toivo siihen, että pieni putiikki markkinoilla samotessaan kohtaa ihanan bisneskelin, joka johdattaa ison rahoittajan tykö. Rikastumisen toivoa ei toisin sanoen pantu ensisijaisesti tuotannon, vaan tuotantoidean

kaupaksi menemisen varaan. Tällöisessä puuhassa toivorkaus ei niin vain muutukaan oikeaksi vauraudeksi.

MarxIT:n kiinnostavin artikkeli liikkuu juuri tällä ongelmakentällä. Pertti Honkanen tutkaillee Marxin arvoteorian soveltumista nykymenoon. Hän muistuttaa Marxin erottaneen toisistaan pääoman tuotantoprosessin sekä pääoman kierron prosessin. Kun pitää kiinni siitä, että rahamarkkinoilla ei muodostu arvoa, vaan arvoa jaetaan pörssissä uudestaan, voi ehkä samalla pitää kiinni lompakostaan. Hauska on myös Honkasen todistelu, jossa hän osoittaa, että teollisuuden käyttämä tuottavuuden indikaattori on oikeastaan Marxin lisäarveteorian johdannainen. Kyse ei ole niinkään siitä, etteikö Marx olisi oikeassa luonnehtiessaan kapitalistien yhteiskuntien kehkeytymistä arvomuodostuksen ympärille, vaan siitä, mikä meitä sen kehityksen päässä odottaa.

Kirjan toimittajien kirjoittaman johdannon alku on hyödyllistä ja tarpeellista tekstiä, sillä siinä katsastetaan Marxin soveltuvuutta nykyisen tietotekniikkakapitalismin analyysiin. Samoin Mäntylän gramscilaisittain virittynyt teksti USA:n antitrustilainsäädännön soveltamisesta Microsoftiin on tässä teoksessa perusteltu.

Joissakin kirjan teksteissä on apologian makua. Esimerkiksi DDR:n epäonnistuminen tietotekniikkamarkkinoilla on sinänsä kiinnostava luku. DDR:n pulatalous, ulkomaankaupan suhteet ja sosialismin kyvyttömyys lietsoa kilpailuhenkeä esitetään syinä maan tietotekniikkatalouden rämpimiselle. Toki on kiehtovaa jälkikäteen spekuloida, että 1980-luvulla opiskelijan kodinkonearsenaaliin olisi ollut ostettavissa itäksalalaisen kahvinkeitin ja siltyraudan lisäksi *Robotron*-yhtiön derkkupc. Silti voi kysyä, olisiko *MarxIT* terävöitynyt tämän tekstin pois jättämisellä?

Kirjan otsikon ja sisällön vastavuutta alkaa ihmetellä siinä vaiheessa, kun lukee Tere Vadénin kirjoitusta hakkerietiikasta ja koodin omistajuudesta tai saman kirjoittajan tekemää Richard Stallma-

nin haastattelua, jossa puhutaan hakkeriyhteisöstä, etiikasta ja globalisaatiosta. Sama ongelma vaijaa myös Nicholas Garnhamin tietoyhteiskuntakritiikkiä sekä hivenen myös Joachim Bischoffin tekstiä modernista kapitalismista ja informaatioteknologiasta. Haluan korostaa, että tekstit ovat muutoin kelvollisia ja kiintoisia. Yhteys Marxiin jää silti melkein lukijan oman päättelyn varaan. Otsikon *MarxIT* alla näillä teksteillä on vähän samanlainen identiteettiongelma kuin kirjan kannessa olevalla kloonimikrolla, jonka kyljessä komeilee Karl Marx -seuran logo. Karl Marx on hyvä brändi. Itse tavaran sisältöön sillä ei juurikaan ole yhteyttä.

PERTTI VEHKALAHTI

